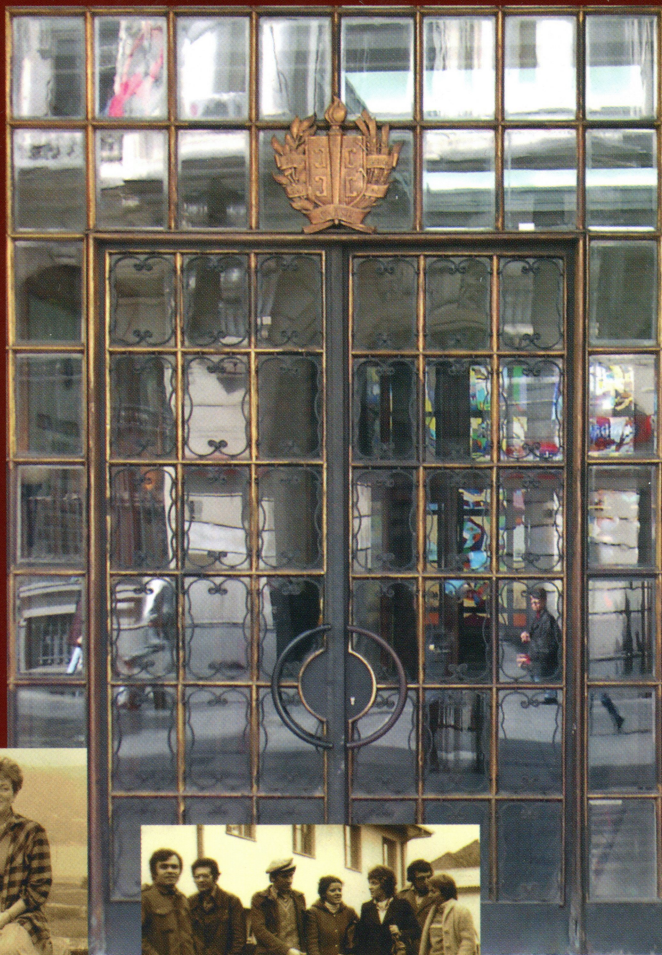

Слике културе некад и сад

60 година

Етнографског
института САНУ

Зборник 24

ISBN 978-86-7587-045-6

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

Collection of Papers, Volume 24

Images of Culture Then and Now

Editor:

Zorica Divac

Editor in chief:

Dragana Radojičić

Editorial board:

Gojko Subotić, Radost Ivanova, Milica Bakić-Hayden, Marina Martinova,
Natalija Puškareva, Elena Uzeneva, Eleftherios Alexakis, Peter Slavkovsky,
Sofija Miloradović, Bojan Žikić, Jelena Čvorović,
Mladena Prelić, Ljiljana Gavrilović

Secretary:

Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Dimitrije Stefanović and
associate member of the SASA Vojislav Stanovčić, at meeting of the Department
of Social Sciences SASA, on November, 2008.

BELGRADE 2008

ISBN 978-86-7587-045-6

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

Зборник 24

Слике културе некад и сад

Уредник:

Зорица Дивац

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Радост Иванова, Милица Бакић-Хејден, Марина Мартинова,
Наталија Пушкарева, Елена Узенева, Елефтериос Алексакис, Петер Славковски,
Софија Милорадовић, Бојан Жикић, Јелена Чворовић, Младена Прелић,
Љиљана Гавриловић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној новембра 2008. године на основу реферата академика Димитрија
Стефановића и дописног члана САНУ Војислава Становчића

БЕОГРАД 2008

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензенти:
академик Димитрије Стефановић
дописни члан САНУ Војислав Становчић
др Биљана Сикимић

Лектор:
Софија Милорадовић
Лада Стевановић

Превод:
Јелена Чворовић

Коректор:
Марија Ђокић

Штампа:
Академска издања
Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије

Део радова у овом Гласнику резултат је рада на пројектима:
Србија између традиционализма и модернизације – етнолошка и антрополошка
проучавања културних процеса (бр. 147020), *Антрополошко испитивање комуникације у*
савременој Србији (бр. 147021) и *Етницитет: Савремени процеси у Србији, суседним*
земљама и дијаспори (бр. 147023), које је у целини финансирало МНТР РС.

Садржај Summary

<i>Младена Прелић</i> , Првих шездесет година Етнографског института САНУ (1947-2007): Осврт на пређени пут	9
<i>Mladena Prelić</i> , The First Sixty Years of the Institute of Ethnography SASA: A Review of the Road Traveled (1947-2007)	25
<i>Радост Иванова</i> , Бугарско-српска научна сарадња у домену етнологије	27
<i>Radost Ivanova</i> , The Bulgarian-Serbian Scientific Cooperation in the Domain of Ethnology	33
<i>Марина Мартинова</i> , У сарадњи са Етнографским институтом САНУ. Балканолошка истраживања у Институту за етнологију и антропологију Руске академије наука	35
<i>Marina Martinova</i> , Cooperation with the Institute of Ethnography SASA. The Balkans Studies: a Project of the Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy of Sciences	43
<i>Јелена Тошић</i> , Култура и људска права: поставка и трансформација једне антрополошке теме	45
<i>Jelena Tošić</i> , Culture and Human Rights: Framing and Transforming an Anthropological Issue	56
<i>Gabriela Kiliánová</i> , Culture as Difference: Ethnological Studies on Identity	57
<i>Габриела Килианова</i> , Култура као различитост: етнолошке студије идентитета	64
<i>Ingrid Slavec Gradišnik</i> , Институције и продукција етнолошког знања	65
<i>Ingrid Slavec Gradišnik</i> , Institutions and the Production of Knowledge in Ethnology	78
<i>Биљана Сикимић</i> , Етнолингвистички теренски рад: концептуализација ризика	81
<i>Biljana Sikimić</i> , Ethnolinguistic Field Work: Conceptualizing Risk	93
<i>Ивица Тодоровић</i> , Јединствени систем елемената културе	95
<i>Ivica Todorović</i> , Unique System of Cultural Elements	109
<i>Драгана Радојичић</i> , Руси у Боки Которској – миграције без граница	111
<i>Dragana Radojičić</i> , The Russians in the Boka Kotorska Bay – Migrations without Borders	123

<i>Гордана Благојевић</i> , Етнички стереотипи у Србији: Срби виђени очима савремених Грка	125
<i>Gordana Blagojević</i> , Ethnic Stereotypes: How the Contemporary Greeks See the Serbs	131
<i>Мирјана Павловић</i> , Транзиција и обичајни живот Срба у Тимишвару	133
<i>Mirjana Pavlović</i> , Transition and Customary Life of the Serbs in Timisoara	141
<i>Душан Дрљача</i> , Етничка микро-заједница и народносно опредељење: Вислани у Остојићеву (Банат)	143
<i>Dušan Drljača</i> , An Ethnic Group and National Determination: Vislans in Ostojićevo (Banat)	154
<i>Александар Крел</i> , Улога удружења „Герхард“ у ревитализацији етничког идентитета сомборских Немаца	155
<i>Aleksandar Krel</i> , The Role of the “Gerhard” Association: a Revitalization of the Ethnic Identity of Sombor’ Germans	168
<i>Десанка Николић</i> , Стереотипије становника микрорегија северозападне Србије у постмиграционом периоду	169
<i>Desanka Nikolić</i> , The Stereotypes of the Population in the Northwestern Part of Serbia in the Post-Migratory Period	178
<i>Сања Златановић</i> , Летница: слика превазилажења религијских граница и њени остаци	179
<i>Sanja Zlatanović</i> , Letnica: Crossing Religious Boundaries	191
<i>Лада Стевановић</i> , Антика око нас	193
<i>Lada Stevanović</i> , Antiquity Around Us	204
<i>Милош Матић</i> , Празно село: Нове економске могућности или таворење у граду	205
<i>Miloš Matić</i> , An Abandoned Village: New Economic Possibilities or Languishing in Cites	221
<i>Софија Милорадовић</i> , Једно могуће читање Петријиног венца или књижевно дело као етнодијалекатски текст	223
<i>Sofija Miloradović</i> , An Interpretation of the Novel Petrija’s Venac: Literary Work as an Ethno-Dialectic Text	236

<i>Марко Стојановић</i> , Гласник Етнографског музеја vs Гласник Етнографског института	237
<i>Marko Stojanović</i> , GEM vs GEI SASA	255
<i>Милина Ивановић-Баришић</i> , Време празника	257
<i>Milina Ivanović-Barišić</i> , Holiday Time	268
<i>Живка Ромелић</i> , Црква која је одлетела	269
<i>Živka Romelić</i> , The Flown-Away Church	274
<i>Ивана Јовановић</i> , Могућности примене релационог маркетинга у музејима	275
<i>Ivana Jovanović</i> , An Application of Relationship Marketing in Museums	288

Мирјана Павловић
Етнографски институт САНУ

Транзиција и обичајни живот Срба у Темишвару*

У раду се разматра трансформација обичаја Срба у Темишвару под утицајем појединих транзиционих процеса (реафирмација верске и етничке припадности, промена односа према мањинама и нагласак на мултикултурализму) у румунском друштву, као и улога и значење нових и/или старих – модификованих обичаја у јавној и приватној сфери.

Темишвар је централно место Баната, историјске регије која је била под политичким и културним утицајем различитих држава – Мађарске, Турске, Аустроугарске, да би крајем Првог светског рата први пут ушла у састав Велике Румуније. После Другог светског рата Румунија постаје социјалистичка земља и тај период траје све до пада Чаушесковог диктаторског режима 1989. године, чије је револуционарно свргавање и започело у Темишвару. Од тада се румунско друштво налазило у периоду свеобухватне економске и друштвенополитичке транзиције. Почетком 2007. године Румунија је постала чланица Европске Уније, али су многи транзициони процеси настављени. Свака од наведених смена власти значила је за град и његово становништво значајне структуралне промене, не само у друштвено-политичком него и у демографском и културном смислу, промене које данас најчешће обележавамо термином *транзиција*. Дакле, могло би се рећи да је транзиција, ако не природно стање, а оно вишеструко присутан процес који обележава живот становништва Темишвара, па и српске заједнице у њему. Ипак, у раду ћу се ограничити само на транзиционе процесе који се одвијају после 1989. Године, када Румунија прелази из једног затвореног, идеолошки монополистичког, диктаторског режима у модерно, плуралистичко друштво, те на њихову рефлексiju на обичајни живот Срба у граду.

Кључне речи:

транзиција,
модификација
обичаја, етницитет,
мањине

* Текст је настао као резултат рада на пројекту *Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори*, (број 147023), који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

Основу за анализу представљају подаци прикупљени теренским истраживањима спроведеним у српској заједници у Темишвару, у периоду 2002-2006. Примењен је комбиновани метод посматрања с учествовањем, интервјуа и анкете. Осим тога, коришћени су и подаци из литературе, као и из листа „Наша реч“, који у Темишвару излази на српском језику.

Не улазећи детаљније у вишевековну историју Срба у граду, истаћи ћу само да су, по неким историјским подацима, они своју заједницу имали већ у предтурском Темишвару, када се претпоставља да су имали своју цркву.¹ У другој половини 18. века и почетком 19. века Срби су у великој мери давали културни печат овом граду – можда не целом Темишвару, али свакако појединим његовим квартовима. Од тада њихов друштвени и културни утицај континуирано опада. У минулим вековима, на просторима одвојеним од матице, Срби су били изложени различитим облицима акултурације и асимилације, која је, мада понекад врло агресивна, па и са елементима прогона,² у најдужем периоду била тиха и спонтана.³ Њена најважнија последица су депопулизација српске заједнице, која данас у граду представља изразиту мањину, и бројни мешовити бракови. Стога Срби у Темишвару често за себе резигнирано кажу да су „остаци остатака“. Ипак, они данас имају статус етничке/националне мањине. Добро су интегрисани у социоекономски и друштвени живот града и имају разгранату мрежу мањинских организација различитог типа, врло активних како на нивоу заједнице, тако и на нивоу града и државе, као и свог представника у парламенту. Поред тога, њихов обичајни живот и данс чува немали број специфичних културних елемената.

* * *

Иако је тема рада – обичајни живот у транзицији, неопходно је укратко се осврнути на његове одлике у претходним периодима. Током вишевековног живота у мултикултурном друштву, обичаји Срба у Темишвару били су захваћени различитим променама, за које је карактеристично неколико фаза и процеса модификације. Још почетком 20. века многи обичаји су представљали сложене комплексе веровања и ритуала, у чијем се прослављању учавало неколико различитих фаза. Временом, постепено су нестајали, пре свега, магијско-религијски елементи, затим поједини обредни реквизити или извођачи ритуала, а на крају и ритуали у целини, што је већ

¹ Стеван Бугарски, *Српско православље у Румунији: преглед Православне српске епархије темишварске*, Православна српска епархија темишварска, САНУ и Прометеј, Темишвар-Београд-Нови Сад 1995, 152.

² Кулминацију притисака на Србе у Румунији представљали су политички прогони и изгнанство у Бараган, пешчару у делти Дунава. Миодраг Милин и Љубомир Степанов, *Бараганска голгота Срба у Румунији 1951-1956*, Посебна издања, Монографије књ. 8, Демократски савез Срба и Карашевака у Румунији, Темишвар 1996.

³ О различитим типовима акултурације и асимилације видети у: Мирјана Павловић, *Етницитет и интеграција у историјском контексту*, Гласник Етнографског института САНУ ЛП, Београд 2005, 93-104.

првом половином 20. века доводило до њиховог сажимања и поједностављивања. С друге стране, у обичајном животу Срба у граду било је видно и усвајање појединих елемената других етничких група, Немаца или Мађара, али превасходно већинских Румуна, те њихово уклапање у традиционални модел српских обичаја, и то на тај начин да касније генерације обично нису ни биле свесне да они представљају страни утицај, настао кроз дуги период акултурације. То је, на пример, *сува пита*, уместо погаче као божићне чеснице или *енге* као младине пратиље у свадбеном ритуалу. Истина, у то време су најчешће преузимани поједини нерелигиозни елементи, или они из масовне културе, као јелка за Божић, а не и обичаји у целини. Ипак, још између два светска рата, посебно у мешовитим градским породицама, којих је, истина, у Темишвару тада било релативно мало, прослављани су и румунски празници, на пример – румунски Божић или Ускрс, али само поред српских празника, а врло ретко уместо њих. Исто тако, и међу Србима у граду постојали су космополитски оријентисани појединци, који су већ у то време мало пажње посвећивали традицији и етничности.

С друге стране, треба нагласити да је српско становништво у Темишвару у огромном проценту било прва генерација дошљака са села, а њихове завичајне области биле су у различитим историјским периодима под различитим културним утицајима, па су њихову обичајну праксу одликовали бројни локални елементи. Исто тако, у време њиховог доласка у Темишвар, традиционална култура је већ и на селу претрпела значајне промене. Због свега тога су традиционални обичаји различитих сегмената српске заједнице у Темишвару били у значајној мери различити.

* * *

После Другог светског рата Румунија постаје социјалистичко друштво. Више од пола века комунистичког режима донело је Румунији, као и другим социјалистичким земљама, прокламовану атеизацију, која се најдоследније испољавала у атеистичкој идеологизацији јавног живота. Религија, иако није била законом забрањена, постала је непожељна и назадна, а верска пракса је и нормативно била строго приватизована и затворена у породични живот и сакралне објекте. Прослављање верских празника јавно, на нивоу заједнице, постало је неодрживо. Чак су и породичне прославе изгубиле на значају, а понекад су и тајно обављане.

Сагласно општем тренду, и обичајни живот Срба у Темишвару био је у том периоду у великој мери редукован и симплификован. Секуларизација је била најучљивија на друштвено-организационом, али и на породичном нивоу. Скоро сасвим нестају религиозни елементи (одлазак у цркву) и јавне прославе (обредне поворке, литије, коринђање и сл). У Темишвару је било и виђенијих комунистичких породица у којима је доследно поштовано избегавање цркве. *Један деда ми је био добровољац, партизан, чак је био и на оној фамозној прузи Шамац-Сарајево. Други деда био је прилично укључен у колективизацију. Моји родитељи нису ишли у цркву. Нису били атеисти, али*

ни много верни. Такво је време било. Тако нас нису крстили, нису нас тако васпитавали (ж. 1969). Јавне посете црквама, ако су и опстале, сведене су на најмању могућу меру, а често су биле и санкционисане. Нисмо смели да идемо у цркву. Као мали ишао сам литијом око румунске катедрале у Фабрици. Неко ме је видео. Ушао сам из радозналости, да видим како је. У школи су хтели да ме избаце из пионерске организације – да ми узму кравату. (м. 1948). Нешто више се очувало само прослављање великих хришћанских празника – Ускрса и Божића, и то скоро искључиво у породичном кругу. Нисам научила да идем у цркву за Божић (ж. 1957). Божић се славио, али не у цркви. Такав начин прослављања утицао је и на формирање става да већина празника, и нису религиозни, већ традиционални празници. То није религиозно, већ онако фолклорно (м. 1952).

Али има и другачијих мишљења: У време комунизма, ни код Румуна није било одвајања од цркве. Ретко ко није крстио децу (м. 1939). Срби су имали предност, јер није државна вера. Они су могли на Божић да траже слободан дан и да кажу да иду код лекара, па је црква увек била пуна и за време комунизма (м. 1947).

У послератном периоду постаје неприхватљиво и јавно испољавање етничности световног карактера. Тада замире рад већине предратних српских мањинских организација, укинут је велики број школа на матерњем језику, нестају мањинске забаве, фестивали или слично. Једино су опстали свечана академија и бал, који је приређиван на Светог Саву и који је привлачио и припаднике других етничких група у граду. Прослава је, међутим, била „више изузетак него правило“, била је потпуно „очишћена“ од било којег религиозног елемената и претворена, највећим својим делом, у банкет. „Срби умеју да се веселе. Сви воле да дођу на њихову игру и песму“ – писале су српске новине из тог времена.

* * *

Пад социјализма после револуције 1989. године, као и у другим транзиционим земљама, донео је Румунији нагло буђење етничности, која се пре свега огледала у промени нормативног положаја националних мањина. Право на очување језика, традиције и слободно испољавање верске припадности, различите од већинског румунског становништва, загарантовано је Уставом и бројним законским актима. У српској заједници у Темишвару то се, с једне стране, одразило на обнављање институционалног живота кроз оснивање бројних мањинских организација,⁴ као и на њихову већу заступљеност на друштвеној сцени града.

⁴ Мирјана Павловић, *Институције српске мањине у Темишвару*, Probleme de Filologie Slavă XIV, Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Catedra de limbi și literaturi slave, Timișoara 2006, 309-318.

Срби у Темишвару данас организују неколико већих етничких манифестација. Из социјалистичког периода преживела је прослава Св. Саве са академијом и балом, који се одвијају на најзначајнијем културном месту у граду – у згради Опере. За разлику од претходног периода, празник се поново прославља и у свим српским школама као школска слава. Поред свечане академије, уз обавезно присуство и црквених великодостојника, његов неизоставни део су и обновљени религиозни елементи, као што је сечење славског колача.

Веома значајна манифестација српске заједнице у граду јесте и *Маратон српске песме и игре* – смотра фолклора на којој учествују сва српска фолклорна друштва из Румуније, а као њихови гости наступају и фолклорна друштва других етничких заједница у Темишвару или Банату, као и фолклорна друштва из других српских енклава и из матице. Почетку фестивала, који се одржава у Парку ружа, претходи дефиле свих учесника, предвођених заставама друштава, темишварским улицама, као и заједничко *српско коло* испред зграде Опере.

Истовремено, градска управа Темишвара све више пажње поклања, па чак почиње да фаворизује и слави две основне вредности које се сматрају традицијом, а потичу из аустријског Темишвара – своју мултикултуралност и међуетничку толеранцију. Град даје подстицај и финансијски помаже бројне активности и прославе различитих мањинских заједница. Све више установа (школе, Институт за интеркултурализам, музеји, позоришта и сл.) укључује се у бројне пројекте, од којих неке финансира и Европска унија, о заштити и развоју мањинског живота и мултикултурализма. Тако и Музеј Баната, поред тога што својом сталном поставком покрива различите етничке заједнице са тог простора, често њима посвећује и тематске изложбе. На крају, румунска влада је 18. новембар прогласила Даном националних мањина. Поред централне свечаности у Букурешту, празник се прославља и у Темишвару, а на обе прославе учествују и представници српске заједнице.

Реафирмацијом мањинског положаја, верска и етничка традиција постају значајне и признате, а историја добија на важности и у српској заједници. У оквиру заједнице све је израженије проучавање мањинског живота, посебно у прошлости. Тиме се претежно баве историчари аматери из саме заједнице. До данас је објављено више монографија о историјском развоју српских мањинских друштава и по једна о обичајном животу и данашњим демографским карактеристикама Срба у Румунији.

Транзиција у Румунији, као и у другим ексоцијалистичким земљама, доводи и до наглог обнављања религиозности. Поједини истраживачи чак сматрају да румунско друштво пркоси теорији секуларизације модерних друштава.⁵ По неким истраживањима, Румунија је у периоду транзиције

⁵ Опширније у: Sorin Gog, *The construction of the religious space in post-socialist Romania*, JSRI No 15, winter 2006, 37, <http://www.jsri.ro/neo/?download=jsrino15soringog.pdf>.

постала једна од најрелигиознијих земаља, како источног, тако и западног блока. Убрзано се обнављају старе и граде нове цркве, Ускрс и Божић су државни празници, а Св. Ђорђе се поново прославља као градска слава и централни културни догађај Темишвара. Литије о тим празницима обилазе не само данашњи главни трг испред румунске катедрале, већ и централне градске улице, и привлаче велики број раздраганих посматрача. Веронаука постаје обавезан предмет у школама, у којима се граде и капеле, а иконе су присутне у скоро свакој учioniци.

За тим општим трендом не заостају ни српске цркве и школе, ни српске породице и организације у граду. Док је одлазак у цркву у протеклим деценијама био права реткост, данас су све три српске цркве сваким даном све пуније, посебно за веће празнике. Црквена венчања више нису права реткост, а готово да и нема српских породица које пропуштају да новорођенче крсте у цркви. Деца из српских школа се обавезно колективно исповедају и причешћују два пута годишње – уочи Ускрса и Божића. Дозвољен је изостанак само припадницима друге вере, тако да отворених атеиста међу српским ђацима нема. Савез Срба у Румунији, кровна секуларна организација Срба са тих простора, заједно са школама и другим мањинским друштвима, успоставља и институционалне односе са епархијом Српске православне цркве у Румунији, а њихови представници обавезно присуствују свим већим црквеним свечаностима, и обрнуто. Вера и обичаји заузимају све више простора и на страницама *Наше речи*. Веома често се јављају текстови у којима се описује на који начин су некада прослављани поједини српски обичаји, са детаљним упутствима на који начин то данас треба чинити, или колико је важан правилан пост, и то у свом пуном трајању. Исто тако, рецепти за припремање српских обредних јела – праве српске чеснице или славског колача, на пример – као и за припрему посних јела, такође су неизоставни део претпразничних бројева *Наше речи*.

Прославе већих православних празника одвијају се, обавезно, не само у црквама, већ и у школама и другим мањинским организацијама. Данас све српске институције поново имају своју славу и најсвечаније је прослављају. За Ускрс 2001. године литија из српског катедралног храма први пут напушта црквену порту и обилази „српски квартал“ – блок зграда старог аустријског центра Темишвара, који припада српској заједници, и од тада то постаје традиција. *Да се види да нисмо нестали. Срби вековима опстају у Темишвару, и то у његовом старом центру*. Дакле, општа еуфорија веровања захвата и српску заједницу, а освежавање, обнављање и слављење традиције – и на приватној и на јавној сцени – постају најочљивији процеси транзиције.

Основна карактеристика реафирмације обичајног живота Срба у Темишвару јесте његово стално обогаћивање. На само да из године у годину и појединци и организације славе све више празника, већ се њихово прослављање стално обогаћује старим-новим детаљима. *Обновили смо*

*Вертеп.*⁶ Српска деца поново имају Материце. Тако Срби у Темишвару славе славу, коринђају, боје јаја, у кући имају врбицу, богојављењску водичу или ивањдански венац и сл.

Међутим, у данашњој форми обичаја Срба у Темишвару све чешће се јављају и елементи који нису карактеристични за традиционалну културу Темишвара и тог дела Баната, или су бар на том подручју давно изобичајени, али постоје, или су постојали, у традиционалном моделу у матици. Тако се у све више породица које држе до себе ритуално сече славски колач и о породичним славама. Обичај су донеле малобројне српске породице које су се доселиле у Темишвар током деведесетих година. Истина, обичај је постојао и у Клисурси, али су га, обично, досељеници у Темишвар из периода пре револуције напуштали по доласку у град. Исто тако, Бадњак се последњих година свечано пали у портама свих српских цркава у граду, а немали број породица почиње ритуално да га уноси у кућу, иако то није традиција у граду и околини, *јер Срби из Темишвара не желе да заостају за онима из матице.*

С друге стране, у ревалоризацији српских обичаја у последње време приметан је и сасвим супротан процес – ревизија или „чишћење“ од страних утицаја. Тако један матурант српске гимназије у Темишвару наводи да су, када су прошле године одлучивали на који ће начин организовати прославу Божића у школи, одлучили да избаце јелку, јер то није српски обичај, па је – уместо ње – у дворани на улазу у школу децу чекао огроман српски бадњак.

Осим тога, неки данашњи обичаји својом формом чувају и различите фазе кроз које је њихова прослава пролазила. На симболичан начин то најбоље одсликавају три имена за особу која деци доноси поклоне уочи Божића. Наиме, у периоду пре Другог светског рата, код Срба у Румунији је у употреби најпре било име Божић Бата, а нешто касније и ређе била је и – румунска варијанта – Деда Божић. После рата, не само да је промењено време када стижу поклони – Нова година, већ је под утицајем Руса њихов доносилац добио име Деда Мраз. Данас примат има Деда Божић, мада се Срби све чешће сећају и Божић Бате, док је Деда Мраз скоро сасвим „протеран“.

На крају се може констатовати да данас све више темишварских Срба обичаје одржава у цркви или другим организацијама, а не у кући, што је процес који је започео још у периоду пре Другог светског рата, а посебно је био изражен у социјалистичком периоду.

* * *

Наведени правци понашања у српској заједници изазивају различите реакције. С једне стране, сматра се да „обичаји чувају нацију“. У складу с тим је и мишљење да се све више јавља и губљење националне свести пошто су Срби у Темишвару, у великој мери, у претходним периодима изгубили своје

⁶ Борко Илин, *Слава Рождества*, Наша реч 622, 11. јануар 2002, 10-11.

обичаје. Тако један казивач наводи: *Тешко нама. Туђе прихватамо, своје одбацујемо* (свештеник 1942), или се код нас сматра да је *с обичајима све свеједно, који пали свећу, који не; који иде у цркву, који не; који је свечар, који не* (ж. 1930). У складу с таквим мишљењем је и јавно приказивање, па и наметање – посебно школској омладини – верске припадности, као и, претходно описана, глорификација традиције и прошлости. У потрази за аутентичношћу, српска заједница иде све даље и све дубље у прошлост, у *нашу прошлост, у прави наш изворни обичај: у 18. век, када смо били снажни, у предтурско доба, када смо једини имали своју цркву, у 5. век, када је део Срба остао у Банату, а главнина словенских племена прешла Саву и Дунав. Срби су, дакле, аутохтоно становништво. Истовремено, припадницима српске заједнице у Темишвару често се чине чудним напори румунске историографије у доказивању њихових дачких и римских корена.*

С друге стране су мишљења да традиција и обичаји нису од пресудног значаја за очување етничности, односно – да се њихово поштовање може исказивати и на другачији начин. Наиме, сматра се да обичаји нису само верски феномен, да су можда некада такви били, али да данас имају етнички карактер. Тиме се, пре свега, негира примат цркве у одређивању карактера њиховог прослављања.

На крају, српска заједница у Темишвару и њен обичајни живот настављају да опстају, да трају и прилагођавају се различитим, често супротстављеним процесима и стремљењима, како саме заједнице, тако и ширег друштва, у увек новим-старим, тј. традиционалним-обновљеним, али за њих, најчешће, још лепшим облицима обичајног живота. У њиховој свести, они су и традиционални и ексклузивно српски, односно – израз су и симбол њиховог специфичног заједништва и различитости, солидарности и посебности.

Mirjana Pavlović

Transition and Customary Life of the Serbs in Timisoara

Transition as a process of transformation from a dictatorship and planned economy into a democratic, pluralistic society and market economy, has happened in Romania after the 1989 revolution. The process is not over yet, even though Romania was admitted into EU in 2007. This paper analyzes several transitional processes, such as reaffirmation of religious and ethnic membership, and changes towards minorities and multiculturalism- and their influences on customary life of the Serbs in Timisoara. The paper accentuates the roles and meanings of new and/or old altered customs in the life of an individual, family and community, within ethnic and social spheres. The basis for this analyses is the fieldwork performed in the Serbian minority community in Timisoara, in 2002-2006, along with literature and magazine *Naša Reč*, published in Timisoara in Serbian.

Key words:

transition, custom
modification, ethnicity,
minority

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

001.32:[39:005.71(497.11)(082)
39(082)

СЛИКЕ културе некад и сад / [уредник
Зорица Дивац]. - Београд : Етнографски
институт САНУ, 2008 (Београд : Академска
издања). - 288 стр. : илустр. ; 24 см. -
(Зборник / Српска академија наука и уметности,
Етнографски институт, ISSN 0351-1499 ; 24)

На спор. насл. стр.: Images of Culture. -
Радови на срп., енгл. и словен. језику. -
Тираж 500. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз
поједине радове. - Summaries.

ISBN 978-86-7587-045-6

Српска академија наука и уметности
(Београд). Етнографски институт - Зборници
b) Етнологија - Зборници
COBISS.SR-ID 149454860